

ПОЕТИЧНІ ФОРМИ П. КАРМАНСЬКОГО (НА ОСНОВІ ЗБІРКИ „AL FRESCO” (1917 P.))

Аналіз ліричних творів збірки „Al fresco” показав, що вірші автора витримані в річищі силабо-тоніки (97,2 %). Серед силабо-тонічних метрів превалює ямб (Я4, Я5, Я6, Я4343). З трискладових розмірів використано амфібрахій та анапест. Серед віршів означеної поетичної книги не засвідчено поліметричних конструкцій.

84,5 % творів мають строфічну будову. Митець використав катрен, п'ятивірш та шестивірш. Засвідчено всі найуживаніші види системного римування.

Ключові слова: віршування, поезія, ритм, форма, розмір, строфічна будова, строфа, римування.

Наталія Зубик

Поэтические формы П. Карманского (на основе сборника „Al fresco” (1917 г.))

Анализ лирических произведений сборника „Al fresco” показал, что стихи автора выдержаны в русле силлабо-тоники (97,2 %). Среди силлабо-тонических метров превалирует ямб (Я4, Я5, Я6, Я4343). С трехсложных размеров использовано амфибрахий и анапест. Среди стихотворений обозначенной поэтической книги не засвидетельствовано полиметрических конструкций. 84,5 % произведений имеют строфическое строение. Поэт использовал катрен, пятистишие и шестистишие. Засвидетельствованы все наиболее часто используемые виды системного рифмования.

Ключевые слова: стихосложение, поэзия, ритм, форма, размер, строфическое строение, строфа, рифмование.

The analysis of the poetic texts from the collection of poems „Al fresco” reveals that the structure of the verses is predominantly accentual-syllabic (97,2 %) with iambus as the prevailing pattern (IA4, IA5, IA6, IA4343). Of the three-foot meters, amphibrach and anapest were used. No polimetric constructions were found among the poems of the above poetic book.

84,5 % of the poetic texts have strophic structure. The poet uses quatrain, five- and six-line stanzas. All kinds of the most common systematic rhyming can be found in the poet's verses.

Key words: versing, poetry, rhythm, form, size, structure of stanza, stanza, rhyming.

Петро Карманський (1878 – 1956) – один із найяскравіших представників поетів „Молодої музи”, письменник, перекладач, культурний і політичний діяч, творець нового стилю художнього мислення в Україні.

Про життєвий і творчий шлях митця в українському літературознавстві писали М. Гнатюк, Л. Голомб, З. Гузар, В. Дончик, О. Дорошенко, М. Ільницький, О. Камінчук, І. Лозинський, В. Лучук, О. Луцький, П. Ляшкевич, Б. Рубчак, М. Рудницький, М. Степняк, І. Франко, С. Шаховський, С. Ярема. Однак віршування цього автора ще не було об'єктом спеціального дослідження. У статтях „Про форму поетичних творів збірки П. Карманського „3 теки самоубийця” [4] та „Віршування П. Карманського 1900 – 1909 років” [2] ми розглянули вірші першого та другого десятиліть творчості поета (1890 – 1899 рр., 1900 – 1909 рр.) щодо метрики, ритміки, строфіки, римування та особливостей рими. Вивчення версифікації П. Карманського багато додає до розуміння його поезики загалом, а також доповнює наші уявлення про українську версифікацію цього періоду.

З початком Першої світової війни П. Карманський починає звертатися до тем, насичених патріотичним пафосом. Поезії характеризуються не лише новою тематикою, а й зміною всього характеру творчості митця, у якій домінують громадянські, патріотичні мотиви.

Часи визвольних змагань відкрили поетові очі й на діяльність тих, хто не сидів в окопах, а був у тилу чи на дипломатичній роботі за кордоном. На цю тему з'явилася збірка політичної сатири „Al fresco” (1917) (*итал. насвіжо, за живими слідами подій*). У цій книзі Карманський здійснив перехід на нову поетичну мову, виробив оригінальну стилістику, по-новаторськи використав фабулу і форму для сатиричного оскарження деяких специфічних рис нашої самосвідомості, політичної ментальності. „Віршова проза”, як визначив у передмові сам автор жанрову особливість збірки, чарує різноманітною метрикою, блискучими стилізаціями, тонким обігруванням мотивів з Гете, Грільпарцера, довершеною композицією оригінальних циклів, жанровими різновидами (наприклад, політичні байки „Жаби”, „Осел і статуя Венери”, автопародії „До моїх черевиків”, „До мого плаща”). Поет продемонстрував, що висловлюватися як громадянин можна не лише в патріотичній ліриці.

Витоки цієї самобутньої книжки йдуть від творчості поета-сатирика італійської літератури ХІХ ст. Джузеппе Джусті, який започаткував жанр поетичних фресок. Відчувається у збірці і вплив творчості кумира П. Карманського Джакомо Леопарді, зокрема його алегоричних сатир. П. Ляшкевич зазначив: „В „Al fresco” П. Карманського один загальний і спільний з італійськими поетами принцип: іронія, сатира й громадянська печаль мовляться тривожним голосом патріота, не критикана, не зверхнього байдужого судії” [5, с. 11].

Ставимо за мету розглянути і дослідити поезії збірки „Al fresco” щодо метрики, ритміки, строфіки, римування та особливостей рими. До книги увійшло 38 віршів, два з них – „Жаби” та „Українська баяда” – фігурували ще у попередньому десятилітті.

У книзі „Al fresco” засвідчено 36 нових поезій, написаних у річищі силабіки (2,8 %) та силабо-тоніки (97,2 %).

Силабічною системою віршування позначений тільки один віршований твір П. Карманського „Іділля” (1), який представляє монорозмірну форму 12-складовика зі схемою 6+6 (2,8 % від усіх текстів періоду). Відзначаємо високу тонізацію поезії. Усі рядки твору мають чіткий цезурний поділ 6+6. Цезура постійна, жіноча. Ось як виглядає перша строфа твору та її ритмічна схема:

В зеленій дуброві пасла ся красуля,	u l u u l u l u u u l u
Румегала псярку рада та щаслива.	u l u l u l u u u l u
Між гиллем ліщини дерла ся зозуля,	u l u u l u l u u u l u
В кропиві слизила річенька дрімлива [1, с. 12].	u l u u l u l u u u l u

Силабо-тонічна будова характерна для 35 творів, що становить 97,2 % від усіх поезій книги. 28 віршованих творів укладено ямбом (80 % від поезій, укладених силабо-тонікою, 77,6 % від усіх віршів). Цим метром написано найбільше творів. Недарма П. Ляшкевич, дослідник життя і творчості П. Карманського, називає збірку „Al fresco” книгою сатиричних ямбів [5, с. 11]. Поет застосує такі монорозмірні форми: Я4, Я5, Я6.

Я4 засвідчено тільки в одному творі (3,5 % від поезій, укладених цим метром, 2,8 % від усіх віршів збірки).

Форми Я4 поділено на два види: без альтернуючого ритму, або „архаїчні” (І стопа сильніша, ніж ІІ), та з альтернуючим ритмом, або „традиційні” (ІІ стопа сильніша, ніж І).

Поезія „Per aspera” укладена Я4 з „традиційним” ритмом. Наведемо строфу вірша для прикладу:

Як Бонапарт, що спопелив	u u u l u u u l
На Березині зайві стяги,	u u u l u l u l u
Він під Радецьким попалив	u u u l u u u l
Всі „ізми” бувшого бродяги [1, с. 42].	u l u l u u u l u

Схема акцентуації стоп Я4 у Карманського виглядає так:

I	II	III	IV
50	100	25	100

У поезії усереднений процент повнонаголошених рядків становить 10; рядків з позасхемними наголосами не фіксуємо.

Я5 з альтернуючим ритмом (метрично сильними є І, ІІІ і V стопи) засвідчено у поезіях „Грачі” та „Кангури” (7 % від творів, укладених ямбом, 5,5 % від усіх віршів). Цікавою є остання поезія: із 16-ти рядків 15 укладено Я5 (94 %), і тільки 1 рядок у першій строфі твору написаний Я6 (4 %) із стилістичною метою. Наведемо строфу вірша і ритмічну схему:

Зади у них від сидження широкі,	u l u l u l u u u l u
З бездумности маленькі голівки.	u l u u u l u u u l
Куди не йдуть, все хибні ставлять кроки,	u l u l u l u l u l u
Бо замість прямо йти, все скачуть на боки [1, с. 28].	u l u l u l u l u u u l u

Подасмо усереднену схему акцентуації стоп Я5 у П. Карманського:

I	II	III	IV	V
90	76	95	56,5	97

Усереднений відсоток повнонаголошених рядків становить 27, процент рядків зі зрушенням наголосу – 2,5. Цезура непостійна, чоловіча.

Ябц. засвідчений у 19 творах (68 % від ямбів, 53 % від усіх поезій збірки). Віршознавці виділяють дві ритмічні форми шестистоповика – „симетричну” (з переважанням чоловічої цезури, II стопа менше наголошена, ніж III) і „несиметричну” (з переважанням дактилічної цезури; II стопа більше наголошена, ніж III).

У П. Карманського фіксуємо шестистоповики тільки „симетричної” форми. Наведемо для прикладу строфу поезії „Ностальгія”:

Втишив ся крик товпи і море соромливо	υ┘┘┘┘┘ ┘┘┘┘┘┘	
На груди пристрасній позапинало шати.	υ┘┘┘┘┘ ┘┘┘┘┘┘	
По ній пливуть чайки повільно і ліниво;	υ┘┘┘┘┘ ┘┘┘┘┘┘	
В таверні десь ревуть навіжені Хорвати [1, с. 32].	υ┘┘┘┘┘ ┘┘┘┘┘┘	

Поезія „П. І впала зпід повік...” написана Ябц. (91,5 %), однак останній рядок вірша із стилістичною метою укладено Я5 (8,5 %). Наведемо цю строфу для прикладу:

Осанна вам, брати! Ликуй народе мій!	υ┘┘┘┘┘ ┘┘┘┘┘┘	
Несем в твої хати загублений твій рай...	υ┘┘┘┘┘ ┘┘┘┘┘┘	
На стовпищах твоїх горить огонь надій.	υ┘┘┘┘┘ ┘┘┘┘┘┘	
В гору мечі! Поляжемо за край! [1, с. 52].	┘┘┘┘┘ ┘┘┘┘┘┘	зр/н

Усереднена схема акцентуації стоп Ябц. у Петра Карманського виглядає так:

I	II	III	IV	V	VI
92	69,5	99	96	51,5	99,8

У поезіях, укладених Ябц., цезура непостійна, чоловіча, усереднений процент повнонаголошених рядків становить 27, відсоток рядків з позасхемними наголосами – 3 (з д/н – 0,2, зі зр/н – 2,8).

Різномірні форми характерні для 6-ти поезій (21,5 % від усіх ямбів). З них 5 – врегульовані різностоповики (83 % від усіх ямбових різностоповиків).

Розмір Я4343 фіксуємо у чотирьох поезіях (66,5 % від усіх ямбових різностоповиків). Це такі твори: „Мрія”, „Метаморфоза”, „На утечі”, „Ділля”. Перша строфа вірша „Метаморфоза” виглядає так:

У юности своїй кував	υ┘┘┘┘┘┘┘┘
Мізерні ритми й рими;	υ┘┘┘┘┘┘
Усіх філістрів побивав	υ┘┘┘┘┘┘┘┘
Елегами сумними [1, с. 26].	υ┘┘┘┘┘┘

Розміром Я43433 укладено твір „Політичний нюх” (17 %). Наведемо для прикладу строфу поезії та її ритмічну схему:

Ми совість нашу оддали	υ┘┘┘┘┘┘┘┘
Могучим у коміс	υ┘┘┘┘┘┘
I volens-nolens ми пішли	υ┘┘┘┘┘┘┘┘
На легкий компроміс –	υ┘┘┘┘┘┘
Із хистом діпльоматів [1, с. 38].	υ┘┘┘┘┘┘

Неврегульований ямбовий різностоповик Я2-6ц. властивий поезії „Воєнна промова патріота. (На сходинах „земляків” у Відні)” (17 %). Для вірша характерна непостійна чоловіча цезура. Наведемо для прикладу один із шестивіршів твору:

Як горді козаки з румовищ Запорожа	υ┘┘┘┘┘ ┘┘┘┘┘┘
Втекли ми на Дунай і сіли тут кошом	υ┘┘┘┘┘ ┘┘┘┘┘┘
(В багні гниєм)	υ┘┘┘┘
Байдужа нам тепер потужня місьць ворожа:	υ┘┘┘┘┘ ┘┘┘┘┘┘
В підсіннях міністерств безпечно ми живем...	υ┘┘┘┘┘ ┘┘┘┘┘┘
(І спину гнем) [1, с. 36].	υ┘┘┘┘

Тільки одна поезія має ритм хорея (2,8 % від силабо-тонічних віршів).

Твір „Осел і статуя Венери” укладено монорозмірною формою Х4 з „традиційним” ритмом (ІІ стопа сильніша, ніж І). Наведемо першу строфу поезії та її ритмічну схему:

Парк жемчужить ся в промінню,	└┐└┐┐┐└┐
Дише медом квітів, зел;	└┐└┐└┐└┐
Між пальмами, у затінню,	└┐└┐┐┐└┐
Ходить, нудить ся осел [1, с. 13].	└┐└┐┐┐└┐

Подаємо усереднену схему акцентуації стоп Х4 у П. Карманського:

I	II	III	IV
69	100	44	100

Усереднений відсоток повнонаголошених рядків у вірші становить 31,3. Рядків з позасхемними наголосами не фіксуємо.

У збірці „Al fresco” засвідчено тільки 2 види трискладовиків – амфібрахій та анапест.

Амфібрахій фіксуємо у вірші „До моїх черевиків”, укладеному монорозмірною формою Амф4 (2,8 % від силабо-тонічних творів). Ось як виглядає перша строфа поезії:

Були ви зі мною на панських ланах,	┐└┐└┐└┐ ┐└┐┐└┐
На хлопських загонах – в низу і в горі.	┐└┐└┐└┐ ┐└┐┐└┐
Ходили по міртах, фялковім коврі,	┐└┐└┐└┐ ┐└┐┐└┐
По диких кропивах, їдких будлаках [1, с. 16].	┐└┐└┐└┐ ┐└┐┐└┐

У поезії, укладеній монометричним амфібрахієм, рядки з атонаціями та позасхемними наголосами відсутні, цезура постійна, жіноча.

5 творів мають ритм анапеста (14 % від усіх поетичних текстів книги). Монометричних форм серед віршів збірки не фіксуємо. Усі п’ять поезій укладено врегульованим різностоповиком Ан4343. Це такі твори: „Духом все молоді”, „Героям”, „ІІІ. Так я з вами пішов...”, „Да святить ся війна”. Наведемо строфу поезії „ІІІ. Так я з вами пішов...”:

Так я з вами пішов на ваш празник життя	┐┐└┐┐└┐ ┐┐└┐┐└┐
І засів до гучної трапези,	┐┐└┐┐└┐┐┐└┐
Щоб в похміллі найти тихий мир забуття	┐┐└┐┐└┐ ┐┐└┐┐└┐
І спинити ненависні слизи [1, с. 53].	┐┐└┐┐└┐┐┐└┐

Вірші, укладені врегульованим різностоповиком Ан4343, характеризуються непостійною чоловічою цезурою.

Більша частина поезій збірки характеризується строфічною будовою. Це – 34 вірші, 94,5 % від загальної кількості творів. Всього поет використовує 3 види строф: катрен, п’ятивірш, шестивірш.

У 31 творі засвідчено традиційний катрен (86 %), який у віршах представлений від трьох до восьми строф.

Поезії „Грачі” та „Воєнна промова патріота. (На сходинах „земляків” у Відні)” складаються з шестивіршових строф (5,5 %). Цікавою є останній твір, який складається з тривіршів, утворених з шестивіршів.

Астрофічну будову засвідчено у поезіях „Ти кажеш, друже...” та „Інцидент” (5,5 % від усіх творів збірки).

У 36-ти поезіях збірки „Al fresco” фіксуємо найуживаніші види системного римування. Прикладів несистемного римування з-поміж творів Карманського у даній поетичній книзі не виявлено.

1. Катренне римування

Найчастіше поет вдається до перехресного римування (83 % від усіх поезій), що ми вже спостерігали, аналізуючи твори попередніх десятиліть.

Римування **АВАВ** засвідчено у трьох поезіях (10 % від віршів з катренним перехресним римуванням). Це такі твори: „Ностальгія”, „Іділля (1)” та „Ukraina Militas”. Схема римування **АbAb** зафіксована у 10-ти віршах (33 %). У 15-ти творах фіксуємо римування **aBaB** (50 %). Поезії „ІІ. І впала зпід повік...” та „Болить мене душа...” представляють римування **abab** (7 %).

Паралельне римування засвідчено тільки в одному творі – поезії „Ти кажеш, друже...” зі схемою римування **ААВВ** (2,8 % від усіх віршів збірки).

Кільцеве римування зафіксовано у двох віршах (5,5 %). Поезія „До моїх черевиків” написана за схемою **abba**, твір „Інтродукція” укладено римуванням **АВВА**.

2. Римування у п’ятивіршах

Тільки в одній поезії „Політичний нюх” фіксуємо п’ятивірш зі схемою римування **ababC** (2,8 % від усіх поезій). Специфіка поезії полягає в тому, що всі останні рядки п’ятивіршів римуються на одну риму.

3. Римування в шестивіршах

Серед поезій збірки „Al fresco” фіксуємо 2 шестивірші (5,5 %), які римуються за такими схемами: **АВАВСС** – вірш „Грачі” (50 %).

AbCbAC – поезія „Воєнна промова патріота. (На сходинах „земляків” у Відні.)” (50 %). Дуже цікава будова даного вірша: він складається з тривіршів, утворених з шестивіршів.

Всього у віршах книги П. Карманського „Al fresco” фіксуємо 353 рими. З них точних – 279 (84 %). Приблизних рим засвідчено 48 (14 %), неточних – 8 (2 %).

Як і в поезіях попередніх періодів, у віршах означеного десятиліття переважають різнограматичні рими. Їх ми фіксуємо 302 (85,5 %). Дієслівних рим засвідчено набагато менше – усього 51 (14,5 %).

У творах поета переважають жіночі рими, їх фіксуємо 184 (52 %). Чоловічих рим засвідчено дещо менше – 169 (48 %).

Підсумуємо сказане. Аналіз поезій збірки П. Карманського „Al fresco” показав, що вірші автора витримані в дусі силабіки (1 поезія, 2,8 %) та силабо-тоніки (35 творів, 97,2 %).

Силабічна система віршування характерна тільки для однієї поезії „Іділля” (1), яка представляє монорозмірну форму 12-складовика зі схемою побудови 6+6.

Силабо-тоніка поета не надто збагатилась новими метричними формами. Щоправда, відзначаємо один нерегульований різностоповик Я2-6ц., властивий поезії „Воєнна промова патріота. (На сходинах „земляків” у Відні.)” (2,8 % від усіх творів означеної книги).

Серед силабо-тонічних поезій переважає ямб (77,6 %). З монорозмірних – найчастіше Ябц. „симетричної форми”; з різнорозмірних – врегульований різностоповик Я4343. З трискладових розмірів використано амфібрахій та анапест, прикладів дактиля у віршах збірки не зафіксовано.

Серед поезій означеної поетичної книги не засвідчено поліметричних конструкцій, які були наявні у творах двох попередніх періодів.

84,5 % творів мають строфічну будову. Митець використав катрен, п’ятивірш та шестивірш.

Засвідчено всі найуживаніші види системного римування. У катренному римуванні найчастіше автор вдавався до перехресного (АВАВ, AbAb, aBaV та abab) (83 %). Прикладів паралельного (ААВВ) і кільцевого (АВВА; новим є abba) римування дуже мало. Спостерігаємо різні види римування у п’ятивірші (ababC) та шестивіршах (АВАВСС; новим є AbCbAC). Прикладів несистемного римування серед поезій збірки не знайдено.

Рима, як і у творах попередніх років, переважно точна, різнограматична, жіноча. Прикладів дактилічної рими не фіксуємо.

Для поезії П. Карманського характерний досить високий рівень віршової майстерності. Він виявляється в широкому діапазоні використаних метро-ритмічних та строфо-римових форм. Майстерність поета полягає й у вмінні за допомогою версифікаційних засобів підкреслити змістовий елемент. Для цього П. Карманський використовував позасхемні наголоси, зрушення наголосів, зміну характеру цезури, зміну строфічної будови і римування, введення в монометричний період тексту іншорозмірного рядка, зміну розмірів, подовження або вкорочення рядка.

Таким чином у збірці „Al fresco” П. Карманський зробив новий крок на шляху оновлення своєї поетичної палітри. За визначенням П. Ляшкевича, ця поетична книга „стоїть біля витоків українського авангарду” [5, с. 10].

Одержані нами дані доповнюють знання про українське віршування кінця ХІХ – початку ХХ століття, увиразнюють уявлення про поетику молодомузівця П. Карманського.

Література

1. П. Карманський. *Al fresco: Віршована проза*. – Львів : „Укр. книжка”, 1917. – 55 с.
2. Бежук Н. Віршування П. Карманського 1900 – 1909 років // *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. – Івано-Франківськ, 2009 – 2010. – Вип. 23-24. – С. 304-308.
3. Бунчук Борис. *Віршування Івана Франка*. – Чернівці : Рута, 2000. – 308 с.
4. Бунчук Б., Бежук Н. Про форму поетичних творів збірки П. Карманського „З теки самоубийця” // *Науковий вісник Чернівецького університету. Слов’янська філол.* – Чернівці, 2008. – Вип. 428-429. – С. 334-338.
5. Ляшкевич П. А. *Лірика П. Карманського в контексті літературного процесу*. – К., 1993. – 16 с.